

JEAN-JACQUES ROUSSEAU
Toplumsal Sözleşme

Du Contract Social. Ou Principes du droit politique

- © Önsöz: Bruno Bernardi; “Lire le ‘Contrat Social’”, “Rousseau, Le Génie de la Modernité”, *Observateur Hors-Série*, Ağustos 2010.
© Sonsöz: Zeev Sternhell; “Au cœur des Lumières”, “Rousseau, Le Génie de la Modernité”, *Observateur Hors-Série*, Ağustos 2010.
Önsöz ve sonsözün hakları *Le Nouvel Oservateur*’den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2050 • Politika Dizisi 126

ISBN-13: 978-975-05-1626-9

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

EDITÖR Ahmet Insel

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Toplumsal Sözleşme

veya

Siyasal Hukukun Prensipleri

*Du Contract Social
Ou Principes du droit politique*

FRANSIZCADAN ÇEVİREN
Cenap Karakaya

BRUNO BERNARDI'NİN ÖNSÖZÜ VE
ZEEV STERNHELL'İN SONSÖZÜYLE

İÇİNDEKİLER

Jean-Jacques Rousseau'nun Kronolojisi	7
ÖNSÖZ	
<i>Toplumsal Sözleşme'yi Okumak</i>	
BRUNO BERNARDI	11
TOPLUMSAL SÖZLEŞMEYE DAİR	
VEYA	
SIYASAL HUKUKUN PRENSİPLERİ	23
I. KİTAP	29
II. KİTAP	51
III. KİTAP	85
IV. KİTAP	137
SONSÖZ	
Aydınlanma'nın Kalbinde	
ZEEV STERNHELL	181
Açıklayıcı Notlar	187

I. KİTAP

AMACIM, insanları oldukları; kanunları da olabilecekleri gibi alarak, toplum alanında bazı meşru ve güvenli yönetim kuralları olup olamayacağını araştırmaktır. Bu araştırmada, adalet ile faydanın birbirinden asla ayrılmamasını sağlamak için, kanunun müsaade ettiği ile menfaatin gerekli kıldığını daima uzlaştırmaya çalışacağım.

Bahse girerken konumun önemini kanıtlamaya gerek görmüyorum. Bana, sen hükümdar ya da kanun koyucu musun ki, siyaset üzerine yazı yazıyorsun, diye sorulacaktır. Bu soruya cevabım şudur: Hayır değilim ve olmadığım için yazıyorum zaten siyaset üzerine. Hükümdar ya da kanun koyucu olsaydım, ne yapılması gerektiğini söylemekle vakit kaybetmezdim; yapar ya da susardım.

Özgür bir devletin vatandaşı ve hâkim varlığın uzvu olarak doğduğum için, kamu işlerinde oyumun etkisi ne kadar az olursa olsun, oy kullanma hakkım, beni o işler hakkında bilgi edinmekle yükümlü kılmaya yetmektedir. Ne zaman hükümetler üzerinde düşünecek olsam, araştırmalarımnda kendi ülkemin hükümetini sevmek için yeni yeni sebepler bulup, mutlu olurum.

BÖLÜM I

Bu birinci kitabın konusu

İNSAN özgür doğar, ama her yerde zincire vurulmuştur. Bir nice kişi, bakarsınız kendisini başkalarının efendisi sanır; oysa, başkalarından daha az köle değildir. Nasıl olmuş da böyle bir değişiklik olmuş? Bilmiyorum. Kim, ne, böyle bir şeyi meşru kılabilir? Ben, işte bu meseleyi çözebileceğimi sanıyorum.

Eğer yalnızca zoru ve onun doğurduğu sonucu düşünecek olsaydım, şöyle derdim: “Bir halk boyun eğmek zorunda olduğu ve boyun eğdiği sürece, iyi eder; ama boyunduruğunu silkip atabilecek duruma gelir de, onu silkip atarsa, daha iyi eder: Çünkü özgürlüğü hangi hakla elinden alınmışsa, aynı hakla onu geri aldığı zaman, ya onu geri almakta haklıdır, ya da özgürlüğünün elinden alınması asla haklı değildir.” Fakat, toplum düzeni kutsal bir haktır ve bütün diğer hakların temelini oluşturur. Ancak, bu hak kesinlikle tabiattan gelmez; dolayısıyla, anlaşmalara dayanan bir haktır. Bütün mesele, bu anlaşmaların neler olduğunu bilmektir. O noktaya gelmeden önce, ileri sürmüş olduğum fikri temellendirmem gerekiyor.

BÖLÜM II

İlk toplumlar hakkında

BÜTÜN toplumların en eskisi ve tek tabii olanı, aile toplumdur: Çocuklar, babaya ancak kendi varlıklarını korumak için ona muhtaç oldukları sürece bağlı kalırlar. Bu ihtiyaç sona erdiği an, bu tabii bağ çözülür. Çocuklar, babaya itaatlen; baba, çocuklarına bakmak mecburiyetinden muaf hale gelirler ve hep birden bağımsızlık kazanırlar. Eğer birlikte-

liklerini sürdürecektir olurlarsa, bu, tabii değil, ihtiyarî bir birliklik olur ve de aile, ancak bir anlaşmaya dayanarak varlığını korur.

Bu ortaklaşa özgürlük, insan tabiatının bir sonucudur. Bunun en birinci kanunu, insanın kendi öz varlığının muhafazasına çalışması, her şeyden önce kendi öz varlığına özen göstermesidir ve insan, aklını kullanabilecek çağa gelir gelmez, kendi varlığının muhafazasını sağlayacak şeyleri kendi başına takdir edebilecek hale geldiği için, artık kendi kendisinin efendisi olur.

Demek oluyor ki, aile, adeta siyasî toplumların ilk modelidir: Devletin başı babayı, halk çocukları temsil eder; çocukların hepsi eşit ve özgür doğmuş olduklarından özgürlüklerini ancak kendi menfaatleri için feda ederler. Aradaki bütün fark şudur: Ailede babanın çocuklarına olan sevgisi devletin başında yoktur; bu sevginin yerini emretme zevki almıştır.

Grotius (2), her iktidarın idare edilenler lehine kurulmuş olduğu fikrini reddeder: Köleliği örnek gösterir. Onun en değişmez muhakeme tarzı, hukuku daima vakıalara dayandırmaktır.^(a) Daha tutarlı bir metot kullanılabilir belki, ama despotlar için daha elverişlisi asla.

Bu durumda, Grotius'a göre, insanlık mı yüz kadar insanın malıdır; yoksa yüz kadar insan mı insanlığın malıdır; burası şüphelidir: Grotius kitabında baştan sona birinci fikre meyyal görünüyor. Hobbes (3) da aynı fikirdedir. Böylece, insanlık sanki besi hayvanları gibi sürülere ayrılmış olup, her bir sürünün başında, onu yiyip yutmak için koruyan bir güdücü bulunmaktadır.

(a) "Kamu hukuku üzerine bilgince araştırmalar; çoğunlukla yetki suiistimalleri tarihinden başka bir şey değildir; ve bunları gereğinden fazla incelemek zahmetine girenler, boşuna inat etmiş sayılırlar." (M. le marquis d'Argenson, *Traité des intérêts de la France avec ses voisins* [*Fransa'nın komşularıyla menfaat ilişkileri hakkında inceleme*]; Rey baskısı, Amsterdam.) Grotius'un yaptığı da budur işte.

Bir çoban, sürüsüne nispetle nasıl üstün tabiatlı ise, insan çobanları, yani insanların başbuğları da öylece kendi halklarına nispetle üstün tabiatlıdır. Philon'un (4) anlattığına göre, imparator Caligula bu şekilde düşünmekte ve bu benzetmeden hareketle kralların tanrı, ya da halkların hayvan olduğu sonucunu çıkarmaktaydı.

Bu Caligula'nın muhakeme tarzı, Hobbes'un ve Grotius'unki ile aynıdır. Aristoteles (5) de, bunların hepsinden önce, insanların tabiatça asla eşit olmadıklarını; bir kısmının köle, diğer bir kısmının ise efendi olmak için doğduğunu söylemişti.

Aristoteles haklıydı; ama, sonucu sebep yerine alıyordu. Kölelik durumu içinde doğan her insan, köle almak için doğar, bundan daha kesin bir şey olamaz. Köleler, zincirleri içinde iken her şeyi, hatta zincirlerinden kurtulmak istediğini bile kaybederler; tıpkı Odysseus'un yoldaşlarının hayvanlaşmışlıklarını sevmeleri gibi, köleliklerini severler.^(a) Demek ki tabiatları dolayısıyla köle olanlar varsa eğer, vaktiyle tabiata aykırı olarak köleleştirilmiş insanlar olduğu içindir bu. Kuvvet ilk köleleri meydana getirmiş, bunların korkaklığı da soylarını payidar kılmıştır.

Kral Âdem'den, ya da tıpkı Saturnus'un çocukları gibi evreni aralarında paylaşan üç büyük monarkın babası imparator Nuh'tan –ki bu benzerlik yüzünden bazıları, bunların Saturnus ve çocukları olduklarına inanırlar– hiç bahsetmedim. Çünkü, doğrudan doğruya bu üç hükümdardan birinin soyundan, belki de büyük kardeş dalından geldiğim için, unvanların tahkiki yoluyla kendimi insan soyunun meşru kralı olarak görmeyeceğimi kim temin edebilirdi ki? Ama her halükârda, Âdem'in, dünyanın tek sâkini olduğu müddetçe –tıpkı adasındaki Robinson gibi– dünyanın hâkimi olduğunu; ve bu imparatorluğun rahat yanının, tahtından emin

(a) Plutarkhos'un, *Hayvanların Akli Olsaydı* adlı küçük eserine bakınız.

olan monarkın, ne isyan, ne savaş, ne de fesat ve suikast korkusu taşıması olduğunu kimse kabul etmemezlik edemez.

BÖLÜM III

En kuvvetlinin hakkına dair

EN kuvvetli olan, kuvvetini hak ve itaati vazife şekline dönüştüremezse asla hükmeden olarak kalabilecek kadar kuvvetli olamaz. Kuvvetlinin hakkı, işte buradan kaynaklanır. Görünüşte alaycı bir gözle bakılan, ama ilke itibariyle gerçekte teessüs etmiş bir haktır bu. Peki, hiçbir açıklaması yok mudur bu kelimenin? Kuvvet maddî bir kudrettir; sonuçlarından ne gibi ahlâki bir değer çıkabileceğini hiç tasavvur edemiyorum. Kuvvete boyun eğmek iradî bir davranış değil, zarurî bir davranıştır; ya da çok çok ihtiyatkârca bir davranıştır. Ne anlamda bir vazife olabilir ki bu?

Bir an için şu mahut hakkı var sayalım. Ben, bundan açıklanması imkânsız bir laf salatasından başka bir şey çıkmaz, diyorum; çünkü, hakkı meydana getiren şey kuvvet olunca, sebeple birlikte sonuç da değişir: Önceki kuvveti alt eden bir kuvvet, onun hakkına da sahip olur. Ceza görmeden itaatsizlik edilebiliyorsa, meşru bir şekilde itaatsizlik edilebiliyor demektir ve güçlü olan daima haklı olduğuna göre, yapılacak şey kuvvetli olmanın yolunu bulmaktır. İyi ama, kuvvet, kuvvet olmaktan çıktığı zaman yok olan bir hakkın ne değeri vardır? Eğer kuvvet zoruyla itaat edilecek ise, vazife olarak itaate gerek yok demektir ve eğer insan, kuvvetle itaate zorlanmıyorsa, artık itaate mecbur değildir. Görüldüğü gibi, hak kelimesi kuvvete hiçbir şey katmamakta ve burada hiçbir anlam taşımamaktadır.

Kudret sahiplerine itaat ediniz. Eğer bu: Kuvvete boyun eğiniz demek ise, öğüt iyi, ama fuzulîdir. Cevap olarak: Hiç-

bir zaman bu öğüde aykırı hareket edilemez, derim. Her türlü kudretin kaynağı Tanrı'dır, bunu itiraf ederim; ama, her türlü hastalık da Tanrı'dan gelir: Hekime başvurmanın memnu olduğu anlamına mı gelir bu? Ormanın kuytu bir yerinde haydutun biri yolunu kesecek olursa, para kesemi ona ancak zorlandığım zaman mı vermeliyim, yoksa kesemi kurtarmam mümkün olduğu halde, vicdanen onu hayduda vermek mecburiyetinde mi olurum? Zira, ne de olsa haydudun elindeki tabanca da bir kudrettir.

Öyleyse, kuvvetin hak oluşturmadığını ve ancak meşru kudret sahiplerine itaat mecburiyeti bulunduğunu kabul edelim. Böylece, bir kere daha, ilk ortaya koyduğum mesele karşımıza çıkmış bulunuyor.

BÖLÜM IV

Kölelik

HİÇBİR insan, kendi benzeri üzerinde tabii bir otoriteye sahip olmadığına ve kuvvet asla bir hak meydana getirmediğine göre, geriye, insanlar arasında her türlü meşru otoritenin temeli olarak itibarî anlaşmalar kalıyor demektir (6).

Grotius, eğer birey özgürlüğünü elden çıkarıp, bir efendinin kölesi olabiliyorsa, bütün bir halk kendi özgürlüğünü elden çıkarıp, bir kralın tebaası neden olmasın? diyor. Burada açıklanmayı gerektiren bazı ikircikli kelimeler var. Fakat, biz *elden çıkarmak* (*aliéner*) kelimesi üzerinde duralım. Elden çıkarmak; devretmek, vermek veya satmak demektir. Fakat, kendisini başkasının kölesi yapan bir insan, kendisini vermez; olsa olsa, geçimini sağlamak için, kendisini satar. İyi ama, bir halk ne diye kendisini satsın? Bir kral, tebaasının geçimini sağlamaz, ancak kendi geçimini onlardan çıkarır ve de Rabelais'nin dediğine göre, bir kral öyle az

buz şeyle yaşamaz. O halde, tebaa, mal-mülklerinin de elerinden alınması şartıyla mı vermektedir kendi kişiliklerini? Öyleyse, geriye kendilerine saklayacakları ne kalıyor bilemiyorum.

Ama, denecek, despot, tebaasına medeni huzur sağlar. Tamam: Ama despotun şan şeref hırsı yüzünden içine sürükledikleri savaşlar; onun doymak bilmez açgözlülüğü, bakanlarının çektirdiği eza ve cefaları, tebaayı kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan daha fazla bedbaht ediyorsa, bu huzur ve sükûndan onların ne kazancı olur? Bu huzur ve sükûn onların sefaletlerinden sadece biri ise, ne kazanmış olurlar? Zindanda da sakince yaşanır: Bu, orada huzur içinde olmak için yeterli midir? Kyklops'un inine kapatılan eski Yunanlılar da, Kyklops tarafından yenilip yutulma sırası kendilerine gelinceye kadar orada sâkin sâkin yaşıyorlardı.

Bir insanın, kendisini karşılıksız verebileceğini söylemek, abes ve akıl almaz bir şey söylemektir: Böyle bir şey gayri-meşru ve hükümsüzdür; sırf şu sebeple ki, böyle davranan bir kimse sağduyusunu kaybetmiş demektir. Aynı şeyi bütün bir halk için söylemek ise, delilerden ibaret bir halk tasavvur etmek olur. Delilik hak oluşturmaz.

Bir kimse, kendisini elden çıkarabilse bile, çocuklarını elden çıkaramaz; bunlar, insan ve özgür olarak doğarlar; özgürlükleri kendilerine aittir, kendilerinden başka hiç kimse ona tasarruf edemez. Çocuklar akıl çağına erişinceye kadar, babaları onlar nâmına; onların varlığının korunması, huzur ve refahlarının sağlanması için bazı şartlar belirleyebilir, ama onları, geri alınamazcasına ve kayıtsız şartsız veremez; çünkü, böyle bir veriş, tabiatın amaçlarına aykırı olduğu gibi, babalık haklarını da aşar. Dolayısıyla, keyfi bir idarenin meşru olması için, her nesil değişikliğinde halkın onu kabul ya da reddetme hakkına sahip olması icap eder ki, o zaman da o idare artık keyfi olmaktan çıkar.